

# Gudinnans pågående inkarnation

Av Eva Björkander Mannheimer

I föregående kapitel presenteras ett kapitel ur Edward Edingers bok *A New God-Image - A study of Jung's key letters concerning the evolution of the western God-Image*. Här lyfter Edinger i koncentrerad form fram Jungs tankar och resonemang kring 'Guds fortsatta och pågående inkarnation'. Det är en fascinerande tanke, men den väcker också många frågor.

Gudsbildernas utvecklingshistoria speglar inte bara det mänskliga medvetandets utveckling, menar Jung, utan också den transpersonella verklighetens, arketypernas, egen inre dynamiska process. Gud är inte en given absolut storhet, utan i vardande, och vill människan, världen, något genom inkarnationsprocessen. Kristus död på korset ger ingen slutgiltig absolution utan tvärtom: konfronterade människan med en gudomlig problematik. Men "något har fallit bort" i inkarnationsprocessen: "Den oundgängliga mörka aspekten, skuggsidan, har utelämnats eller skalats bort och den feminina principen saknas. Inkarnationen av det gudomliga måste fortsätta, fördjupas. (...)." Och Jung tolkar detta så att "människan måste finna sätt och metoder att förena de gudomliga motpolerna inom sig själv". Det negativa och destruktiva hos Gud tränger sig på inom och utanför oss, säger Edinger. Människan måste nu förlösa, hela, den paradoxala Guden. "Detta är människans öde och detta måste hon förstå om hon alls skall kunna överleva. Vi hotas av global utplåning som art om vi inte kan finna en förlösning genom en symbolisk död." (1975 b)

JUNGS TANKAR OM GUDS, JAHWÉS MÖRKA DESTRUKTIVA sidor (Svar på Job), hans djupdykningar ner i gnostisk, alkemistisk, judisk och kristen mystik för att befria Gudsbilden och Kristusgestalten från ensidighetens anemi (Aion), var pionjärbeten. Men för att på samma sätt upprätta 'den saknade feminina principen' måste såväl det religionshistoriska och psykologiska, som det arketyppiska perspektivet vidgas. Den judiskt-kristna traditionen med sin Fader Gud Jahwé i centrum, som Jung (trots allt) i huvudsak rör sig inom, rymmer inte "de gudomliga motpoler" som människor idag brottas med.

Bilden av det arketyriskt gudomliga i vår kollektiva själ och vårt kollektiva omedvetna, Självet, har genomgått många stadier före (och efter) Jahwé, och om tanken att vårt predikament som moderna människor är att själva alltmer härbärgera och transformera Guds paradoxala natur skall tas på allvar så måste gudsbilden innefatta såväl gudinnebilderna som andra maskulina aspekter än den monoteistiske Fadern. Något annat vore detsamma som att säga att Jahwé upptagit i sig alla aspekter av de föregående religionshistoriska faserna och/eller skikten i det arketyriskt gudomliga. Och så är det inte.

Den polyteistiska naturreligionen, med den stora Gudinnan – mor och dotter - och hennes Månson som mångtusenårigt arketyriskt religiöst grundparadigm, blev föremål för en kraftfull bortträngning, demonisering och omtolkning i samband med etablerandet av den kristna kyrkan. Reintegrationen av det bortträngda handlar inte bara om 'det onda' utan också om 'det feminina' i form av den stora Gudinnan, och om naturen, och det är inte samma sak.<sup>1</sup>

Min fråga är således: Var ser vi den fortsatta, pågående inkarnationen av den stora Gudinnan och hur kommer Hennes skuggsida till uttryck i vår tid? Även den feminina arketypten genomgår och genomlider förvandlande processer som måste lyftas fram för att bilden av det inkarnerande Gudomliga skall bli helare, mer verklig för oss alla, kvinnor som män. Det är inte en fråga som enbart berör kvinnorna, utan kanske faktiskt framför allt männen.

Frånvaron av en mer djupgående uppgörelse med patriarkatets demonisering av naturen, berövar männen, manligheten, tillträde till och identifikation med Livskällan, naturen. Ty som Kerenyi säger i sin diskussion kring de Eleusinska mysterierna: "Allt liv har både maskulint och feminint ursprung." Men den västerländska, patriarkala civilisationen byggdes upp som en motpol till naturen, naturprocesserna, som därmed blev identifierade enbart med den feminina principen. Så har det historiskt sett ut.

MEN "ENLIGT REGELN OM DET BORTTRÄNGDAS ÅTERKOMST" (Edinger, *ibid.*s.5) sker nu, menar jag, motsatsen till det som sker med bilden av Gud Fader: Det är de positiva, fruktbara, skapande aspekterna av den forna Gudinnan som är den skuggsida som idag tränger sig på och 'inkarneras' i mångas psyke. Mitt eget och många andras intresse idag för de gamla gudnekulterna kan också vara ett uttryck för Guds fortsatta pågående inkarnation, men inte i gestalt av Jahwé utan i gestalt av den livgivande stora Gudinnan. Självt drabbades jag i form av en stark och skakande dröm av en arketyrisk verklighet, som 'tvingade' sig på mig. Så har jag känt det, när jag 'besatt' av Gudinnan 'talat i tungomål'. Denna inkarnation av det gudomligt skapande feminina idag visar sig också i en ökad medvetenhet om och

känslighet för Naturen, och även, tror jag, i ett förnyat intresset för Kristus.

DEN NATURERELIGIOSITET SOM UTESLUTS OCH DEMONISERAS i den mono-teistiska Guds bilden rymmer religiösa uttrycksformer, erfarenheter, och insikter om människans vara som idag är minst lika nödvändiga att reintergrera och utveckla i vår Guds bild, och därmed i det vi skall härbärgera och inkarnera, för att vi skall undgå "att hotas av global utplåning som art" och "finna en förlösning genom en symbolisk död".

Mircea Eliade, en av 1900-talets stora religionshistoriker, gör i sin bok *Myten om den eviga återkomsten* en oerhört intressant och klargörande analys av skillnaden mellan "den arkaiska människans" och "den historiska människans" religiositet.

Eliade urskiljer ett centralt gemensamt grunddrag i den arkaiska människans religiositet; den bygger på en rituell upprepning av arketypiska urhandlingar utförda av gudomliga, utommänskliga, krafter som en gång i en mytisk tidernas *Begynnelse* skapade världen. "På den tiden" (*illo tempore*), "Det var en gång"... Genom iscensättningar av skapelseögonblicket/skapelse-handlingen eller andra arketypiska urhandlingar vid särskilt viktiga tidpunkter under året eller i livet (nyår, jakt, sånings-skördetid, dop, bröllop mm.) vinner den arkaiska människan inte bara sin verklighetskänsla, sin livs mening, utan också upplevelsen av en pånyttfödelse, en ny *Begynnelse*, såväl kollektivt som personligen, på samma sätt som naturen föds på nytt varje vår. Den arkaiska människan lever kan man säga i huvudsak i mytisk, evig, tid, men identifierar sig mer med skapelsen, naturen, än med skaparen.<sup>2</sup>

Men när Abraham vandrar från gudinnan Ishtars stad Ur till Haran försänkt i djupaste grubbel och inre samtal med sin Gud (läs Thomas Mann, *Jaakobs Upplevelser*) inleds en ny religiös era, inte längre centrerad kring den vilda och odlade naturen, utan kring människan och historien. Med den judiska tron på Gud - som redan i sig är en helt ny företeelse eftersom Abraham inte hade någon sedvänja eller tradition att luta sig emot, endast sin egen kommunikation med Gud - förskjuts själva tyngdpunkten i den religiösa känslan och ritualen från den arkaiska människans återkommande rituella iscensättning av en arketypisk mytisk *begynnelse* till den historiska människans ständigt nya visioner av en mytisk framtid, i tidens fullbord (messianismen, tusenårsriket, utopismen, evolutionism, kommunism, individuation, mm).

Men scenen är Historien, människornas värld: "Denna det judiska folkets Gud är inte längre en orientalisk gudomlighet, upphovsman till arketypiska handlingar, utan en personlighet som oupphörligt ingriper i historien, och som yppar sin vilja genom stora tilldragelser (invasioner, belägringar, fältslag). De historiska tilldragelserna blir på så sätt 'situationer' där människan står inför Gud, och som sådana får de ett religiöst värde som inget annat

hittills har kunnat skänka dem. Det är också riktigt att säga att judarna var de första som upptäckte historiens betydelse som en uppenbarelse av Gud.”(Eliade, s.104 f.)

Det är detta eskatologiska tänkande i judendomen som övertogs av kristenheten och som även bildar förutsättning för Jungs tanke om Guds fortsatta inkarnation. Samtidigt kan vi med hjälp av arketyptbegreppet – och idag i synnerhet genom att differentiera bilden av den feminina arketypens egen inre dynamiska process – överbrygga det historiska brottet mellan en arkaisk och en historisk religiositet.

I DEN ARKAISKA NATURRELIGIOSITETEN präglas de mänskliga medvetandeprocesserna och Självet - den inre bilden av Helheten - av Naturens processer; de är ett opera con, inte contra, naturam. De förkristna gudinnorna och gudarna manifesterade sin gudomliga kraft på såväl skapande som destruktiva sätt. De var både livgivande och dödsbringande, leende och fruktansvärda, därför att de speglade naturen och naturens olika ansikten och krafter. Sambandet mellan död och liv uppfattades som absolut. Det destruktiva i bemärkelsen förgörande/förgängliga var inte identiskt med det onda, utan utgjorde själva förutsättningen för alstringen och födandet av det nya. Här finner vi ingen polarisering mellan ont och gott, ingen föreställning om det onda och goda som två vitt skilda numinösa krafter, Gud och Satan. De stora gudinnorna, framför allt de ktoniska, dyrkas alla även i sina mörka aspekter, ex svarta Artemis, svarta Demeter, svarta Athena, vilket på intet sätt minskade deras helighet, tvärtom. Minns den vackra sången till Ereshkigal, den sumeriska dödsgudinnan som fäste dödens blick på den gudinnan Inanna, men inte desto mindre vördades med full kraft: ”Stor är Ereshkigal...” Ur mörkret föds såväl växtskottet som det gudomliga barnet.

De var immanenta, inte transcendentia, gudomliga krafter i tillvaron, naturen och världen. De hade själva en moder och en fader, de var själva framfödda ur ‘prima materia’, gjorda av samma stoff som naturen. I sin ursprungliga form var Naturen den stora HON - moderskroppen ur vilken allt kommer och allt återgår. Allt är hennes frukter och i detta universum råder inga rangskillnader, endast väsensskillnader, allt kan - som i sagan - förvandlas till allt... Människan blott en av dessa frukter.

I naturen ryms allt och det som reglerar dess oavbrutna rörelser är växlingens och transformationens princip. Den helhet som råder i naturen/kosmos är relationell; den utgörs av en oöverskådlig mängd relationer: symbioser, samband, föreningar. Det är en helhet av så ofattbar komplexitet och samtidigt ordning och skönhet att nästan alla klassiska naturforskare slutade sina liv som mystiker eller troende. (Läs Agneta Pleijels roman *Fungi*.) Kan man tänka sig ett mer fulländat vittnesbörd om gudomlig ordning än naturen själv? Kunskap om naturen gör den inte mindre helig, utan tvärtom än mer.

Den helhet som råder i naturen/kosmos är ingen färdig, sluten helhet. Den rymmer en ordning, ett medvetande, att uppdaga på nytt och på nytt, men ingen färdig uttänkt Plan. Den befinner sig ständigt i vardande, den andas, öppnar och sluter sig, vidgas och krymper, växer, blommar, dör och återuppstår och förnyas i ständigt nya och samtidigt eviga former, färger, klanger, dofter...

#### GUDINNEKULTENS RENÄSSANS UNDER ANTIKEN

*"Heliga Gudinna, Moder Jord, Moder Natur, som ger liv åt allt som är till och återväcker allt var dag. Livets bröd ger Du oss i evighet. Och när själen dragit sig tillbaka tar vi vår tillflykt i Dig. Allt som Du alstrat återföds någonstans i ditt sköte."* (Bön till Kybele, Roms Magna Mater, i 200-talets Rom)

Under antiken, den epok som föregick etablerandet av den kristna mono-teismen och kyrkan, upplevde den stora gudinnan en religiös renässans. Bilden av gudinnan ändrade delvis karaktär och ur de många olika gudinne-kulterna utkristalliserades fyra stora Magna Materkulturer som var kända i hela Medelhavs världen och Främre Orienten och spreds vidare till de delar av västeuropa som koloniserades av romarna.

Jag kallar dessa gudinne kulturer Magna Materkulturer, trots att det bara var en av dem som formellt hade den beteckningen: den frygiska (mindre asia-tiska) gudinnan Kybele, som blev Roms Magna Mater (Stora Moder) redan 204 f Kr. under de puniska krigen.<sup>3</sup>

Men de förtjänar alla denna beteckning i så motto att de alla nu uppfat-tas som civiliserande, kulturbringande och laggivande gudinnor. De kom att spela en särskild roll som sammanhållande religiösa symboler under det expansiva stads/samhälls- och imperiebyggande som utmärker denna epok, då en mängd disparata folkslag skulle inordnas under stadsstater respektive under imperier som de väldiga hellenska och romerska rikena. Att etablera religiösa kulturer och religiösa symboler som kunde erkännas av många olika folk var av avgörande betydelse för de härskande. Så valde till exempel Ale-xander den Store den egyptiska gudinnan Isis "med de tusen namnen" som det hellenska rikets gemensamma gudom, en gudinna som då redan dyrka-des på många platser utanför Egypten, i Grekland, Främre Orienten, Min-dre Asien, och som upptagit i sig de flesta av de egyptiska gudomligheternas aspekter.<sup>4</sup> Och kulten av den efesiska Artemis (romarnas Diana), den mest populära gudinnan i Grekland enligt den svenske religionshistorikern MP Nilsson, vars enorma tempel i Efesos på Mindre Asiens joniska västkust betraktades som ett av världens sju underverk, tjänade som religiös länk mellan den anatoliska, främre orientaliska, persiska, grekiska och senare romerska världen.

Men de var civiliserande också i en annan mer andlig, inre, bemerkelse: de var alla föremål för mysteriekulter med vissa gemensamma drag: noggranna förberedelse- och reningsritualer, individuell initiering under den heliga natten, inlevelse i mytens berättelse om gudinnornas/gudarnas lidanden och öden, samt någon form av frälsningstanke, oftast en försoning med döden. Ett närmande sker mellan gudar och människor. Demeter och Isis kommer under sina vandringar och förtvivalade sökanden efter sina älskade (dotter, make/bror) att anta mänsklig gestalt. Här inleds en religiös utveckling av gudinnekulten som är mer individualiserad, förbunden med ett människoblivande med feminina förtecken, där gudinnornas gåvor, ex. Demeters sädesax, gives en såväl bokstavlig som metaforisk innebörd. Den mänskliga själens processer förknippas med naturens livsprocesser, dess livdöd-pånyttfödelse-tema, rytmiska fall och förnyelser, förbindelser mellan himmel, jord och underjord, ljus och mörker etc. Den stora grekiska mysteriekulten under antiken var kulten av Demeter och Kore/Persephone, mor och dotter/jungfru i de Eleusinska mysterierna, som den berömda romerske senatoren och författaren Cicero kallade det yppersta Athen skänkt mänskligheten.<sup>5</sup>



*Kore, Cypern 530 f. Kr. Kore (av grek. koros, skott, grodd), den unga flickan, vårens pånyttfödelse. Till henne offras vårens primörer och blommor. I myten sädesgudinnan Demeters dotter som rövas bort av Hades och blir underjordens drottning, Persephone. Om Kores och Demeters lidanden och förvandlingar handlar den stora mysteriekulten i Grekland under antiken, de eleusinska mysterierna.*

GUDINNORNA HAR OLIKA NAMN, ATTRIBUT OCH KULTPLATSER men för människorna på denna tid symboliserar de alla den livgivande heliga Naturen. Därför kan romaren Lucius Apuleius, vars namn betyder Den gyllene åsnan, i sin berömda roman från 100-tal e Kr. Metamorfoser låta sin till åsna

förvandlade huvudperson utbrista i sin förtvivalde bön till gudinnan Isis: "Välsignade himladrottning, vare sig du framträder som Ceres (grek. Demeter), skördemodern som i glädjen över sin återfunna dotter Proserpina (grek. Persephone) avskaffade våra förfäders grova ollondiet och skänkte dem bröd från Eleusis rika skördar; som den himmelska Venus, numera dyrkad som den havomflutna Paphos, hon som vid människans skapelse väckte kärleken mellan könen och därmed möjliggjorde människosläktets bestånd för all framtid; som, Artemis, Foibos Apollons läkekunniga syster som lindrar kvinnornas födslovändor och nu tillbeds i den gamla helgedomen Efesos; som den fruktansvärda Proserpina (Persephone/Hekate) åt vilken ugglorna skriker om natten och vars tredubbla ansikte skrämmer de onda andarna och håller dem fångslade under jorden; du som vandrar genom många heliga lundar och dyrkas under många olika riter, du som med ditt ljus upplyser varje stad, du som genom din kvinnliga värme får sädeskornen att gro i jorden, du som styr solens gång och mäter styrkan i dess strålar, jag besvär dig under vilket namn du än önskar dyrkas att se till mig i min djupa nöd och skänka mig ro och fred efter min långa rad av olyckor." (s.244 f.)

Gudinnan hör hans bön och uppenbarar sig för honom i hela sin härlighet:

*"Jag kommer på din bön Lucius. Jag är Naturen, allmodern, elementens härskarinna, tidens första ursprungliga barn, drottning för de döda men också för de odödliga, alla existerande gudars och gudinnors samfälliga manifestation..." Gudinnan ger honom så råd om hur han skall göra för att befrias från sin åsnehamn, och i sin tacksamhet blir han i likhet med sitt alter ego, författaren Lucius Apuleius själv, en initierad i Isis' mysterier och slutligen även en Isispräst."*<sup>6</sup>

ANTIKEN ÄR EN PERIOD AV STORA OCH GENOMGRIPANDE FÖRÄNDRINGAR, en expansion och intensifiering av den mänskliga kulturen som ekonomiskt baserade sig på allt mer intensiva ingrepp i naturen - plogen, bergs-järnhantering, skeppsfart, krig, skogsskövling, urbanisering - samtidigt som den uråldriga religiösa känslan för naturens helighet förblir levande tro hos det stora flertalet. Detta är, tror jag, en viktig historisk anledning till denna renässans för gudinnekulten. Eftersom naturen, jorden, upplevs som helig upplevs också ingreppen i 'Henne' som ett livsfarligt våldförande: människorna fruktar straff och hämnd - såväl i livet som efter döden - för dessa ingrepp och genom en förnyelse och intensifiering av sin dyrkan hoppas de kunna blidka Henne, Allmodern, Urmodern. Det är också mot den bakgrunden vi kan förstå de mysteriekulturer som utvecklas vid denna tid kring vissa gudinnor: mysterierna handlade om att gudinnan frivilligt delade med sig av sina gåvor, naturens mysterier, till de invigda.

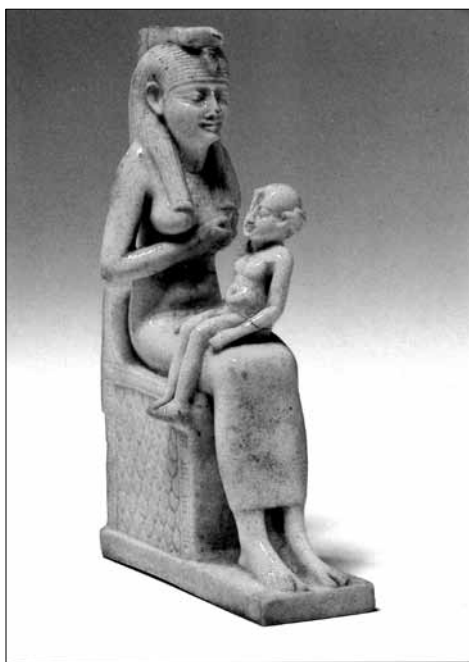
Vart tar då dessa stora gudinnor vägen i den judiskt-kristna religionen?

Joan Engelsman utgår i sin bok *The Feminine Dimension of the Divine* från det jungianska arketyptbegreppet och Neumanns modell av den feminina arketypens olika aspekter: mater, anima och jungfru, alla med såväl positiva som negativa, eller snarare vill jag liksom Engelsman säga, mörka och ljusa, aspekter. Engelsman analyserar ingående hur den under antiken ännu hela och mångtydiga feminina arketypen - manifesterad i den tidens bild av gudinnan - förvandlas, bortträngs och i förvrängd och kluven form återkommer i kristendomen. Den feminina arketypens kraftfulla helhet av ljus och mörker, liv och död, slutenhet och öppenhet, barmhärtighet/ömhet och vrede, förvandlas steg för steg till allt mer endimensionella och polariserade bilder av det feminina.

Judarnas Hokmah (Visheten, grek. Sophia), bildar övergång mellan dessa utvecklingsfaser i den kvinnliga arketypens utveckling:

Ungefär samtidigt som Isis blir den hellenska världens stora gudinna börjar den judiska visdomslitteraturen nedtecknas i Israel, den kanoniska Ord-språksboken, under 300-tal f Kr., Jesus Syraks vishet, 100-tal f Kr., och Salomos Vishet, under första århundradet f. Kr.<sup>7</sup>

Visheten framträder först som en hypostatis, dvs en personifikation av en aspekt av Jahwé, men blir - under påverkan av samtidens stora Magna Materkultur - med tiden så inflytelserik i den helleniserade judendomen, menar Engelsman, att hon i praktiken uppfattas som en självständig gudinna, med drag som tycks starkt påverkade av Demeter och Isis/Maat. I likhet med dessa gudinnor framträder hon som en länk mellan den gudomliga sfären och människorna och i likhet med dem är hon mångtydig, hel.



*Isis med sonen Horus (600 f. Kr.), en av de gudinnebilder som bildar övergång till den kristna ikonografien. Kulten av Isis - liksom även Kybele - förblev även efter romarrikets kristnande länge en 'konkurrent' till Mariakulten.*



I Ordspråksboken är Hon, likt Maat, den förstfödda, den som var med i Begynnelsen "innan jorden fanns", ett Guds älsklingsbarn som förmedlar hans visdom, men hon är också Lagen, Torah, som vredgas över de orättfärdiga. I Syraks bok är Hon inte längre ett barn; här (i kap.24) "prisar Visheten sig själv": "Jag är den som utgick ur den Högstes mun, som en dimma höljde jag jorden.." Nu har hon sin tron "på en molnpelare" och "Jag ensam har vandrat runt himlens krets och strövat genom avgrundens djup" - den vandrande, sökande, lidande gudinnan, likt Demeter och Isis, och det tema som också dominerar den gnostiska Sophialitteraturen. Här är hon också identisk med naturens ordning, skönhet och ljuvlighet: "Som en ceder på Libanon sköt jag i höjden.... som en rosenbuske i Jeriko.., som utsökt myrra <sup>8</sup> spred jag vällukt..Jag är som terebinten med det vida grenverket och mina grenar är härliga och sköna.." ja, "att tänka på mig är ljuvare än honung."

I Salomos Vishet, nedtecknad ca 100 år senare, når de poetiska beskrivningarna av Hokmah sin absoluta fulländning i skönhet och rikedom och nu "delar visheten tronen" med Herren.(Kap.6-10) Det finns inte längre någon tydlig gräns mellan Henne och Herren. Här är det Hon som till en början griper in i Historien och som gudomlig, frälsande makt vägleder och beskyddar Israels folk. Det är Visheten som beskyddar Adam, det är hon som räddar världen genom att hjälpa Noak, som vägleder Abraham, Jakob och Josef. "Det var hon som räddade det heliga folket, ett fläckfritt släkte, undan ett folk av förtryckare"(dvs.egyptierna), men där i kapitel 11 händer plötsligt något inom författaren till denna bok; det grammatiska subjektet byts plötsligt ut och texten riktar sig till ett Du, till Gud. Därmed förändras efterhand atmosfären och innehållet i de resterande kapitlen. Tonen blir alltmer straffande och hämndlysten, riktad mot de folk vars land israelerna erövrar. Det är åter den gamle stamguden Jahwé som talar.

Och lika plötsligt försvinner Visheten som självständig Gudinnegestalt också i verkligheten. Spänningen mellan Hokmah och Jahwé, mellan Gudinna och monoteistisk FaderGud, har uppenbarligen nått sin historiska brytpunkt. Och det är inte gudinnan som går segrande ur den striden. Under den kommande hundraårsperioden förskjuts innebörden av begreppet Vishet till att bli identiskt med Logos, Ordet/Förnuftet, och sedan övertar en manlig gudomlighet, Jesus Kristus, hennes epitet och roll.

En central gestalt i det första ledet i denna patriarkala omtolkning är den inflytelserike judiske filosofen Philon av Alexandria, vars liv spänner över det millennieskifte som inleder vår tideräkning. <sup>9</sup> Engelsman visar hur Philon i sina skrifter först på ett subtillt sätt göra Visdom och Logos utbytbara, och sedan slutligen låter Logos helt och hållet ersätta Visheten. Men eftersom Sophia var så etablerad i den judiska tradition, som Philon ändå var mån om att bevara, så var han tvungen att finna en plats för Henne i sitt

kosmos. Likheterna mellan Isis och Sophia i boken Salomos Vishet hjälpte Philon att etablera Sophia som moder till Logos, på samma sätt som Isis var moder till Horus. Men Philons Sophia blir av allt mer himmelsk art, skild från den "förgiftade", orena kroppen och världen, medan det nu är hennes son Logos som tar hennes plats på jorden, i historien, som vägledare för människorna. "Sophia i Philons skrifter är en blek och sjuklig kopia av sin syster Isis, en robust och mäktig gudinna som knappast låter sig knäckas av det jordiska livets mödor och svårigheter." Och hon är lika fjärran från Ordspråksbokens Sophia som ställer sig på gator och torg och ropar ut till människorna. Philons omtolkning av Hokmah/Sophia klyver så den feminina arketyper i "en himmelskt ren aspekt att dyrka och en kroppsligt jordisk att förakta och krossa".<sup>10</sup>

Och därmed är grunden lagd för den ofullgånghet och ensidighet som kännetecknar det gudomligt feminina i kristendomen.<sup>11</sup> I den rika och vackra litteraturen och legendfloran kring Jungfru Maria och Mater Ecclesia, Kyrkan, återkommer många av de attribut som tillskrevs antikens gudinnor och framför allt Visheten, men de bryter aldrig igenom den patriarkalt (och monoteistiskt) betingade psykiskt-mentala klyvnaden och polariseringen mellan himmel och jord, ande och kropp, liv och död. De är gudinnor och ändå inte gudinnor. De har gudinneattributen men de förblir alltför endimensionella, enbart goda, himmelska, rena... Och deras feminina motpoler alltför låga, onda, smutsiga...

**SOPHIA – LIVETS INNEBOENDE VISDOM TILLGÄNGLIG FÖR ALLA MÄNNISKOR**  
 Idag när vi börjar kunna överblicka och urskilja de patriarkala dragen i vår kultur, och förstå att det finns ett före och ett efter, har det också blivit möjligt att återfå kontakt med den feminina dimensionen av det gudomliga. Den endimensionalitet och klyvnad som kännetecknat den feminina arketyper i kristendomen börjar överskridas. Dagens kvinnor ryms inte i dessa bilder. De är för trånga. Men jag tror också att vi, när vi en gång hämtat oss från befrielsen att få göra upp med patriarkala kulturmönster, kommer att förstå att patriarkat inte per definition är identiskt med kvinnoförtryck. Det kan också vara så att kvinnor under en patriarkal era har lärt sig något annat än att vara "robusta och mäktiga och jordiska". Marias ömhet och Mater Ecclesias hjärta blir ju bara känslomässiga fångelser om de är den ENDA bilden av det feminina. När så inte längre är fallet kommer vi att kunna tillägna oss den femininitet som utvecklats under patriarkala förhållanden som något positivt, som ytterligare grenar på "terebinten med det rika Grenverket". Och därmed är vi tillbaka hos den judiska Visheten.

Som Hon framträder i Salomos Vishet (kap.6-11) transcenderar, tycks det mig, bilderna av Visheten alla tidigare bilder av det gudomligt feminina;

här skapades, skulle vi kunna säga, en andlig impuls eller en medvetandnivå, som tiden/världen - människor, kvinnor och män - inte var mogen/mogna och som därför helt följdriktigt förblev en andlig inspiration och vision, levande hos gnostikerna, uppenbarad för judiska och kristna mystiker under medeltiden, och för människor i vår egen tid. Erich Neumann är en av dem.<sup>12</sup>

Skall vi således tala även om Gudinnans fortsatta och pågående inkarnation så är det i Sophiauppenbarelsen den feminina arketypern helas. I henne förenas modern, animan och jungfrun, dottern, systemen, bruden, drottningen och gudinnan, men också något mer. Hon transcenderar materiens tröghet och symboliserar en utkristallisering av en andlig princip ur livet självt. Gudinnebilderna upplöses delvis i henne och förvandlas till metafor, begrepp, princip, tillgänglig för alla. Sophias visdom är naturens visdom, livets inneboende visdom. Hon "försvinner inte i nirvanalikheter abstraktioner som den maskuline anden utan förblir likt blomdoften tillgiven verkligheten på jorden", skriver Neumann. Hon är inte som Allmodern enbart intresserad av att behålla sina frukter, sina barn, utan hon vägleder deras transformationer. Hon uppenbarar människors potential att uppleva livet i hela sin vidd, bredd och djup. Som ljuset i materien omfattar hon högt och lågt, himmel och avgrund, evigt liv och historiskt liv. Hon är pånyttfödelsens transformationskärl som inte bara tar emot allt som skall förädlas, förändligas, utan också ger det näring som transformerats och fötts på nytt. Hennes mjölk är på en gång livgivande näring och livgivande visdom. Hon är seende, urskiljande

*"Ty i henne finnes en ande som är förnuftig, helig,  
ensam i sitt slag, mångfaldig, fin,  
rörlig, genomträngande, ogrumlad,  
klar, okränkbar, vän till det goda, skarp, ohämbar, välgörande,  
människoälskande,  
fast, orubblig, obekymrad....."*

*(Ur Salomos Visbet: 7)*

#### NOTER

1. Jung och jungianerna har varit bland de första att uppmärksamma och betona problemet med den kvinnliga principens bortträngning i den västerländska kulturutvecklingen, men resonemangen kring den feminina arketyperns "egen inre utvecklingsdynamik" är begränsade i Jungs respektive helt frånvarande i Edingers diskussion kring Guds fortsatta och pågående inkarnation. Edinger som skriver sin bok om den nya Guds bilden ca 40-50 år efter Jungs arbete med denna problematik tycks inte ha tillägnat sig vare sig Erich Neumanns pionjärarbete om den feminina arketypern i framför allt Die Grosse Mutter (1952) eller andra samtida jungianska författare som vidareutvecklat analysen av den feminina arketypern, ex. Marion Woodman.

Jung gör ett försök i samband med sin diskussion kring treenigheten och tanken om att

komplettera de tre Gudsaspekterna med en fjärde, men hans odifferentierade hopklumpande av den feminina principen, med naturen/materien och 'det onda' visar att hans förståelsehorisont är alltför begränsad.

*"Assumptio Mariae banar väg inte bara för gudaföderskans upphöjande till gudomlig status utan också för kvaterniteten. Samtidigt dras materien in i den metafysiska sfären och med den världens förstörande princip, det onda."*

(CG Jung, *Psykologi och Religion*, par. 252).

2. När vi nuförtiden firar vårdagjämningen, eller det nya året, eller en födelsedag, eller ett bröllop, när vi sätter ljus på gravarna på Allhelgonahelgen, mm. då är vi 'arkaiska' i så motto att vi upprepar mytiska urhandlingar med rötter i naturellreligiösa traditioner. När jag å andra sidan varje påsk går in i Kristi passionshistoria, varje långfredag lyssnar på Bachs Matteuspassion och följer med i bibeltexten och håller mig stilla inomhus, för att sedan på Påskaftonsnatten (med de ortodoxa) eller påskdagen (i naturen) fira Kristi uppståndelse, då är jag både arkaisk och 'modern/historisk' eftersom Kristus både är en arkaisk och en historisk gestalt.

3. Kybeles vilda extatiska följe av präster (alltid från gudinnans hemland), galloi, förskräckte romarna så till den grad att kulten för en tid utlocknade, men den återupplivades 40 e. Kr. och i förening med Attiskulten blev den mycket populär i Rom under de tre första århundradena e. Kr. Kybele avbildades under namnet Berecynthia i Syd-tyskland så sent som 1100-tal e. Kr!.

4. Den hellenska Isis med sina kohorn är också den egyptiska gudinnan Hathor, uråldrig kosmisk kogudinna, modergudinna, kärleksgudinna, trädgudinna, men också gudinnan Maat som förbinder gudarna med människorna i en gemensam universell ordning ty de lever alla "av Maat, i Maat, för Maat". Jämvikt, balans, harmoni, sanning förkroppsligas i henne, "hon som fanns från början" och "den som får guden att bli närvarande som själ/hjärta". Jmfr Hokmah/Sophia.

5. Ursprungligen en lokal Demeterkult i Eleusis, fr. o. m. 700-tal f. Kr. inordnad i Athens statskult, och fr. slutet av 300-tal f. Kr. stor hellensk kult som fortlevde under romartid och som flera av de stora romerska kejsarna, bl.a. de s.k. filosofkejsarna (Hadrianus, Antonius Pius, Markus Aurelius), aktivt understödde och lät inviga sig i. När den kristne romerska kejsaren Valentinianus år 364 e. Kr. förbjöd alla nattliga (=hedniska) gudstjänster tvingades han göra undantag för de Eleusinska mysterierna därför att provinsguvernören i Grekland, Praetextatus, hävdade att grekerna skulle förlora meningen med livet utan mysterierna.

6. Författaren, juristen Lucius Apuleius, ger oss i romanen en ovanligt öppen skildring av en mysterieinitiering, även om han uttryckligen hemlighåller vissa skeenden/ord. Mysterieinitiationer var mestadels strängt hemliga. Att yppa något om det som skett under ex. initieringen i de Eleusinska mysterierna var belagt med dödsstraff eller ytterst stränga straff som expropriering eller landsförvisning. Av den anledningen vet vi fortfarande mycket lite om vad som skedde under initieringen i Eleusis. Ingen av de hundratusentals som initierades under kultens mer än tusenåriga historia har yppat hemligheten mer än antydningssvis och då genast straffats strängt!

7. Jesu Syraks bok och Salomos Vishet blev apokryfiska böcker som båda nu tagits med i vår nya bibelutgåva.

8. Anita Goldman skriver i Våra bibliska mödrar om myrran: "Under antiken var myr-

ran en speciell symbol för fruktsamma gudinnor, och hebreiska kvinnor bar en liten påse med myrra mellan sina bröst. (s. 117)

9. Philon exproprierar även andra feminina områden; han anknyter ofta till motivet med avlelsen när han talar om födelsen till ett högre liv, till andens liv, något som återkommer i Paulus tal om andliga söner, om söner som han fött genom tron. Se Mircea Eliade, Heligt och profant, s. 137

10. Citaten från Engelsman, s.102.

11. En förklaring till denna relativt plötsliga förändring ligger i att Sophia aldrig inom judendomen dyrkades som oberoende gudinna med en egen kult, och även om hon alltmer antog en gudinnas karaktär och attribut var hennes makt mer begränsad än andra gudinnors. Det berodde dels på judendomens stränga monoteism, dels på den med denna monoteism sammanhörande polariserande binära medvetendestruktur. Redan i Ordspråksboken ställs Visheten mot "Den främmande kvinnan" (2:16) och mot Dårskapen, "en rastlös kvinna, utan allt vett"(9:13). Samma klyvnad återfinns i den av misogyni genomsyrade Syraks bok (utom i kap.24).

12. Se Neumanns vackra kapitel om Sophia som avslutar hans stora verk, The Great Mother.

#### LITTERATUR

Apuleius, Lucius, Metamorfoser el. Den gyllene åsnan. Tidens förlag, 1960.

Eliade, Mircea, Myten om den eviga återkomsten. Dualis, 2002. Sv. övers. Dan Shafran&Åke Nylinder.

Eliade, Mircea, Heligt och profant. Verbum, 1968. Sv.övers. Alf Ahlberg.

Engelsman, Joan, Feminine Dimension of the Divine. Philadelphia, 1979.

Gamla Testamentet. I nyutgåvan ingår tidigare apokryfiska böcker som Jesu Syraks bok, Salomos Vishet.

Goldman, Anita, Våra bibliska mödrar. Natur och Kultur, 1988/93.

Jung, CG, Psykologi och religion. Natur och Kultur, 1998. Sv.övers. Lars Freij.

Kerenyi, Carl, Eleusis – Archetypal image of Mother and Daughter. Bollingen Series, Princeton, 1967.

Neumann, Erich, Die grosse Mutter. Zürich, 1952. The Great Mother. Bollingen series, Princeton, 1955.

(Coniunctio nr 2:2006)

